

# Çalışan ve Çalışmayan Kadının Sosyolojik Yorumu: İstanbul Örneği

## Makalenin

Geliş Tarihi / Received: 16.05.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 22.08.2019

**Gökçen ÇATLI ÖZEN\***  
**Aylin AKSU\*\***

## Öz

Kadın kimliğinin oluşumu ve kimlikten kaynaklanan sorunlar genelde kimlik, cinsiyet, kapitalizm, eril ve dişil tahakküm gibi feminist yapılanmalar ekseninde açıklansa da bu çalışmada daha çok kadın kimliği sorunsalı sosyo-kültürel unsurlar bağlamında ele alınmıştır. Sözelimi, çalışan ve çalışmayan kadın kimliğinin nasıl meydana geldiğine, kadınların sosyo-kültürel unsurları nasıl öğrendiğine ve aktardığına, dahası kadın toplumsal etkileşim ve günlük yaşamlarında edindiği kimliğe göre nasıl hareket ettiğine bakılmaktadır. Ayrıca, sosyo-kültürel unsurların her iki grup arasındaki olası geçişkenliği gözlemlenerek tek bir kadın kimliğinin meydana gelip gelmediğine odaklanılmıştır. Araştırma evreni İstanbul'da ikametgâh eden, 18-58 yaşlarındaki çalışmayan ve özel sektörde çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise, Ataşehir, Kadıköy, Üsküdar, Altunizade, Ümraniye ve Eyüp olarak sınırlandırılmıştır. Katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Her bir katılımcıya, yapılandırılmış kapalı ve açık uçlu ankette yer alan sorular yönlendirilerek elde edilen veriler ışığında kadın kimliği sorunsalı cinsiyet, eğitim, coğrafya, kültür, din, ekonomi, aile gibi sosyo-kültürel unsurlar bağlamında bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak durum değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında görülmektedir ki, çalışan ve çalışmayan kadının kimliksel

\* Dr. Öğr. Üyesi Gökçen ÇATLI ÖZEN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, gokcenozen@aydin.edu.tr; gokcencatlil@gmail.com  
Orcid: 0000-0002-0375-3986

\*\* Aylin AKSU, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, aylinaksuu\_1991@hotmail.com  
Orcid: 0000-0002-9521-7012  
Doi Num: 10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait\_v06i1007

oluşumu asli ve tali toplumsallaşma sürecine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, sosyo-kültürel bağlamda toplumsal yönlendirmeye kadınların farklı şekillerde maruz kaldıkları görülmektedir. Dahası, bir yandan eğitim seviyesi yükseldikçe kamusal hayata katılımında artış olduğu görülürken öte yandan çalışan kadının kimliksel krizleri çalışmayan kadına göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** *Cinsiyet, Çalışan Kadın, Çalışmayan Kadın, Feminizm, Kimlik, Sosyo-kültürel Unsurlar*

## ***Sociological Interpretation of Working and Not Working Women: The Case of İstanbul***

**Gökçen ÇATLI ÖZEN\***  
**Aylin AKSU\*\***

### **Abstract**

Although the formation of female identity and the problems arising from identity are explained in the axis of feminist structures such as identity, gender, capitalism, masculine and feminine domination, in this study, the problem of women identity is dealt with in the context of socio-cultural elements. For example, it is looked at how the identity of working and non-working women occurs, how women learn and convey socio-cultural elements, and moreover, how women behave according to the social interaction and identity acquired in their daily lives. Furthermore, the possible transience of socio-cultural elements between the two groups was observed and focused on whether or not a single female identity occurred. The research population consists of women between 18-58 years of age who live in İstanbul and who work in the private sector. The sample of the research was narrowed as Ataşehir, Kadıköy, Üsküdar, Altunizade,

\* Gökçen ÇATLI ÖZEN, Asst. Prof., İstanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences, Sociology Department, Florya Campus, gokcenozen@aydin.edu.tr; gokcencatli1@gmail.com  
Orcid: 0000-0002-0375-3986

\*\* Aylin AKSU, İstanbul Aydın University, The Graduate Institute of Social Sciences, Sociology Department, aylinaksuu\_1991@hotmail.com  
Orcid: 0000-0002-9521-7012

Doi Num: 10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait\_y06i1007

Ümraniye and Eyüp. The participants were reached by snowball sampling technique. In the light of the data obtained by directing the questions in the structured closed and open-ended questionnaires to each participant, as a result of the problem of women identity is a holistic approach in terms of gender, education, geography, culture, religion, economy and family. The situation was evaluated with the approach. In the light of the data obtained, it is seen that the identity formation of working and non-working women is shaped according to the process of primary and secondary socialization. Therefore, it is seen that women are exposed to social orientation differently in socio-cultural context. Moreover, while the level of education increases, the increase in participation in public life increases, while on the other hand, it is found that working women have more identity crises than women who cannot work.

**Keywords:** *Working Women, Non-working Women, Feminism, Identity, Socio-cultural Factors.*

## Giriş

Günümüzde, “ideal toplum / ideal birey nasıl olmalı?” sorunsalı üzerine sosyal bilimciler farklı savlar ortaya atmıştır. Kimi ideolojik akım, var olan toplumsal sorunlardan hareketle “insani gelişim” sürecindeki ideale nasıl ulaşılabileceği konusunda aynılıktan ziyade farklılıklar üzerine çözümü dile getirirler de, sorunun kaynağı noktasında iş bölümü temel referans olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere ilk iş bölümü, insanlık tarihinin başlangıcına denk gelmektedir. Çünkü iş bölümü hem bireylerin hem de toplumların ve toplumdaki doğan sunî yapıların yaşamsal döngülerinin devamlılığı için zorunluluk teşkil etmektedir. Bu zorunluluk halini en iyi şekilde özetleyenlerden biri İbn-i Haldun’dur. Ona göre kişi zihinsel, bedensel ve ruhsal olarak kusursuz yaratılmış olsa da, tek başına bir birey, yemek gibi temel kaynaklarını sağlama noktasında muhakkak ki bir başkasına ihtiyaç duymaktadır (Bocatoğlu, 2015: 14-15). Bu muhtaçlık hali de en nihayetinde iş bölümünün ortaya çıkması için yeterli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu emeğin karşılıklı alınıp verildiği ilkel dönemlerde, iş bölümü toplumsal bir sorun teşkil etmezken, kapital düzene geçişle birlikte emek sömürülmeye başlandıkça iş bölümü de çıkış noktasında yer alan “kişilerin birbiriyle bütünleşme ve birbirini

tamamlama” fikrinden sıyrılarak “birbirlerini ayırıştırma ve eksikleştirme” yönüne doğru zamanla kaymaktadır. Dahası, kapitalist düzen sadece emeği sömürmekle kalmayıp aynı zamanda toplumdaki kadın ve erkeğe de farklı roller biçmektedir. Söz gelimi feminist yaklaşımlar, kimi kapitalist toplumlarda kadının erkeğe oranla daha aşağı konumda olmasından kaynaklanan özel ve kamusal alandaki sorunların kaynağı olarak ataerkil tahakküme işaret ettikleri bilinmektedir. Ayrıca feminizm, emekten doğan değer sorununun çözümü olarak cinsiyetçi toplumun yok olmasını öngörmektedir. Buradan hareketle feminist ideoloji, “toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık nedir ve nasıl meydana gelir?”, “kişiler bunu nasıl öğrenir ve kimliğini nasıl şekillendirir?” gibi sorunsallara odaklanmaktadır. Bu araştırma ile birlikte iş bölümünden doğan problemlerin kaynağı olarak kapitalist düzen ve ataerkil tahakküm yerine sosyo-kültürel unsurlara yönelmiştir. Bu bağlamda, “sosyo-kültürel etmenler kadın kimliğini nasıl etkiler?” ana problem olarak irdelenmiş ve “kadın kimliğe mi sahiptir? Yoksa kimlik mi kadına sahiptir?”, “kadının çalışma ya da çalışmama durumu sosyo-kültürel bağlamda farklı davranış modelini sergilemesine mi neden olmaktadır?”, “kadın, sahip olduğu kimliğe göre mi şekilleniyor? Ya da ait olduğu kimlik mi kadını şekillendiriyor?”, “peki gerçekten durum böyle midir? Yoksa çalışan kadın ya da çalışmayan kadın arasında bir geçiş var mıdır?”, “yeni nesil bir kadın kimliğinden bahsedilebilir mi?” gibi alt problemler çerçevesinde çalışan kadın / çalışmayan kadından oluşan iki grup sosyo-kültürel faktörler ekseninde incelenerek, bu problemlere cevap bulunmaya çalışılmıştır.

### **Sosyo-Kültürel Unsurlar ve Kadın İlişkisi**

Kadın kimliğinin oluşumunda evrensel gerçeklerden ziyade Türkiye ekseninde sosyo-kültürel unsurların meydana getirdiği yerel doğruluk da göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu unsurlar asli ve tali toplumsallaşma sürecini etkilediği için içselleştirme sürecinin de şekillendirmesine neden olmaktadır. Bu unsurlara kısaca değinecek olursak;

*1. Coğrafya (Etnik / Aile) Bağlamında Kadın:* Feminist ideolojide konu olan, kadınların yaşadığı kimliksel aidiyet sorunsalı “feminist coğrafya” ideolojisinin doğmasına neden olmuştur. Feminist ideolojiyle birlikte coğrafya sadece doğa bilimi olmaktan çıkarak “kadın ve toprak ilişkisine”

dönüşmüştür. Yani, feminist ideoloji göç politikalarına ve göçten doğan kimliksel problemlere odaklanmaktadır (Doğanay ve vd., 2017: 10-12). Dahası, feminist coğrafya ile birlikte tüm dünyada göç eden kadınların sıkıntıları ve kimliksel problemleri ortak bir çatı altında irdelenmiştir. Fakat konuya evrensel yaklaşımla birlikte önerilen çözümlerin, bölgesel doğrulukta uyarlanması / uygulanması pek mümkün olamamaktadır. Bunun sebebi hem kadınların verdikleri tepkilerin farklı olmasından kaynaklı hem de kadının doğduğu ya da yaşadığı yerdeki ülkelerin gelişmişlik düzeyinden kaynaklanmaktadır. Dahası John Stuart Mill'e göre farklılığa sebep olan toplumsal baskıdır (2016: 41). Söz konusu Türk toplumunda ise, kadının yaşadığı kimliksel problemler sadece feminist coğrafya ile açıklanması yeterli değildir. Çünkü kadınların yaşadığı krizler temelde şiddet, barınak, eğitim, ekonomi gibi evrensel unsurlar çerçevesinde birleşse de yaşadıkları koşullara verdikleri tepkiler farklıdır. Bu durum da en nihayetinde farklı kimlik bunalımları yaşadıklarını göstermektedir.

2. *Kültür ve Toplum Bağlamında Kadın*: Kültür ve toplum ataerkil yapının iz düşümü olan eril tahakkümün etkisindedir. Dahası, eril dilde erkek kimliği güç / koruma odaklıyken, kadın kimliği ise zayıflık / fedakârlık ekseninde şekillenmektedir. Bu nedenle kadınlık ve erkeklikten doğan roller / kimlikler arasında farklılık olduğu görülmekle birlikte aynı zamanda bu durum kadınlar arasında da bir fark meydana getirmektedir. Bu noktada Bell Hooks "Feminizm Herkes İçindir" adlı kitabında, kadınlar olarak toplumsallaşma ve kültürleşme sürecinde özellikle cinsiyetçi düşünce ve eylemi kabul etmeye yönlendirildiğimizi ifade etmektedir (Hooks, 2014: 9-10). Özellikle Türkiye'de asli ve tali toplumsallaşma sürecindeki farklılıkla birlikte kültürel yapının eril dil hâkimiyeti çerçevesinde şekillenmesi kadınların kimliklerinde, rollerinde yer yer değişimler göstermektedir.

3. *Eğitim ve Ekonomi Bağlamında Kadın*: Ekonomi ve eğitim birbirine bağlı iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kadınların eğitim sürecinde bulunmasıyla birlikte hem ülkelerin ekonomik kalkınma düzeyinde artış olduğu hem de kişilerin bilinçlenme düzeyinde iyileşmelerin olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Türk toplumunda da çeşitli dönemlerde özellikle kadınların eğitilmesi yönünde gerekli adımlar

atılmaktadır. Fakat eğitilmiş kadının emeği de aynı oranda istihdam edilmemektedir (Kayadibi, 2011: 21-29). Bu nedenle, istihdama yönelik sorunlar sosyo-kültürel unsurlar bağlamında çözümlenmelidir. Örneğin, ailede kadın ve erkeğin rolleri şekillenerek kadının kamusal alana katılması sağlanmalı, ya da iş yerinde var olan cinsiyete yönelik ücret ayrımcılığı, terfi gibi durumlar sona erdirilmeli (Serel ve Özemir, 2017: 135-138).

*4. Cinsiyet Bağlamında Kadın:* Cinsiyet kavramı fiziksel ve toplumsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Biyolojik cinsiyet kadın ve erkek arasında anatomik yapı dışında bir ayrıma sebep olmazken, kadınlık ve erkeklik rolleri üzerinden oluşan toplumsal cinsiyet olgusunda ise, ayrımın ve eşitsizliğin olması kaçınılmazdır ( Bingöl, 2014: 108-109; Aksu, 2011:1). Çünkü bahsi edilen, kadınlık ve erkeklik rolleri sosyo-kültürel unsurlar çerçevesinde şekillenmektedir (Sankır, 2010:2). Bu bağlamda, hem sosyo-kültürel unsurların çeşitliliği hem de kişilerin asli ve tali toplumsallaşma sürecine katılma düzeyindeki farklılıklar cinsiyet eşitliği yahut cinsiyet ayrımcılığı noktasındaki özgünlüğü yaratmaktadır. Yani eşitsizlik noktasında tüm dünyadaki kadınların etkilenme skalası genelde; sağlık, eğitim, gelir, istihdam, siyasal katılım, şiddet gibi belli başlı konular üzerine şekillense de etkilerin hissedilme düzeyi, etkilere verilen tepki ve etkiyi manipüle edebilecek çözümler için yerel sosyo-kültürel etmenlere yönelmek gerekli bir hal almıştır (Aksu, 2011: 6-7; Dedeoğlu, 2009: 49-52; Demirgöz Bal, 2014: 16-24; Murat vd., 2015: 68-71).

*5. Din Bağlamında Kadın:* Bazı kapitalist ve ataerkil toplumlarda din ve kültürün iç içe geçmiş olmasından kaynaklı olarak kadın kimliği, pozitif ya da negatif yönlü olmak üzere irdelenmesini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, kadının dini kimliği yaratılış, evlilik ve toplumsal hayat bağlamında inceleyen Musa Kaval'dan hareketle denilebilir ki; dinler inanç noktasında yer yer kadına aynı düzeyde değer verse de, kültürel aktarımın olaya dâhil olması kadın kimliğinde değişimler yaratmaktadır (Kaval, 2016: 308-318).

## Yöntem

### Örneklem Grubu

Bu çalışmanın evreni İstanbul ilindeki Altunizade, Ataşehir, Eyüp, Kadıköy, Ümraniye, Üsküdar ilçelerinde çalışan / çalışmayan 18 yaş ve üstü 220 kadından oluşmaktadır. Ayrıca çalışan kadınların geneli tek bir kuruma bağlı olmadığı için toplu anket uygulanmamıştır ve her bir kadına kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Dahası, araştırmada ağırlıklı olarak nitel yöntem kullanılmışken yer yer nicel yönetime de başvurulmuştur.

### Veri Toplama Araçları

Totalde 220 kadına iki farklı anket uygulanmıştır. İki denek grubuna iki farklı anket uygulanmasındaki en önemli sebep çapraz kontrol ve bilgi sondajı ile benzer ifadelere ulaşip ulaşamayacağını saptamak adına yapılmıştır. Bu bağlamda verilerin analizi ise, Normal dağılım varsayımı Shapiro-Wilk testi ile kontrol edilmiştir. İki grup için nicel değişken karşılaştırmalarında Student t testi kullanılmıştır. Nitel değişkenler arasındaki ilişkiler ki-kare testleri (Pearson ve Fisher'in kesin testi) ile araştırılmıştır. Nicel değişkenler için tanımlayıcı istatistik olarak ortalama ve standart sapma, nitel değişkenler için ise sıklık ve yüzde verilmiştir. Nitel değişkenler için çubuk grafikleri, nicel değişkenler için hata çubukları grafikleri oluşturulmuştur. Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir.

## Bulgular

Araştırma kapsamında, “kadının; sosyo-kültürel ve kimlik ekseninde incelenmesiyle birlikte tek bir kadın kimliğinden bahsedilebilir mi?” düşüncesi üzerine alt problemler ve hipotezler oluşturulmuştur. Katılımcılara yönlendirilen anket soruları da bu sorunsalları kapsayacak nitelikte hazırlanmıştır.

Hipotezlerin sınındığı sorular ve bulgulardan bazıları şu şekilde gösterilmektedir;

**Hipotez 1.** *“Tek bir kadın kimliği yoktur, bu durum kadını ayırıştırır” hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

“Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna birden fazla şık seçebilecekleri ifade edilmişti buna rağmen tek şık seçerek kişisel kimliklerini; çalışan, çalışmayan, öğrenci, işsiz, ev kadını şeklinde ayırmışlardır.

“Kimliksel olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusunda çalışan kadınlar hem kamusal alandaki iş kadını kimliği almış hem de özel alandaki ev hanımı, anne, eş olma gibi dış dinamiklerin etkisiyle oluşan kimliksel aidiyetlerinden de kopmamıştır. Öte yandan çalışmayan kadın ise sadece özel alana ait kimliksel aidiyetlerini almıştır. Bu temel farkla birlikte görülen o ki; kişiler üst kimliğe yaklaştıkça sadece alt kimliğe sahip olanlarla tek kimlik çatısı altında bulunması söz konusu değildir.

“Sizce kadın nedir? Kime kadın denir?” sorusu açık uçlu soruydu ve katılımcıların tamamı kadın tanımını bekâret odaklı cevaplandırarak “kadına anne denir” demişlerdir. Dahası “toplumu var edendir” gibi düşünceleri de hâlâ kadınların zihniyetlerin de ataerkinin sistemden kaynaklı eril söylemlerin mevcut olduğu görülmektedir. Yani çalışan kadın farklı kimlikleri eklese de farkında olsun ya da olmasın hâlâ cinsiyetçi bakış açısından kurtulmamıştır.

“Kadınların karakteristik özellikleri nelerdir?” şeklindeki açık uçlu soruya, çalışan kadınlar güçlülüğü vurgularken, çalışmayan kadınlar fedakârlık kavramına değinmişlerdir.

“Atasözleri / deyimler size ne ifade ediyor?” diye sorduğum açık uçlu soruda, geneli sözlerin manipüle edildiğini ima etmiştir. Örneğin, “yuvayı dişi kuş yapar” sözünde hem olumlu hem de olumsuz anlam çıktığını ifade etmişlerdir. Yani kadının toplumun temel taşı olduğunu ve kadın olmazsa ailenin olamayacağı vurgusu bu anlamda çok güzelken, sadece yerinin ev olduğu şeklinde yorumlanması olumsuz anlam içermektedir. Bu nedenle sözler kendi dişil dillerinde olumlu bir anlam ifade ederken, eril dilde olumsuz manaya gelmektedir.

**Hipotez 2.** *Çalışan / çalışmayan kadının toplumsal alandaki değer statüleri hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*



“Ev hanımlığı meslek midir?” sorusu, emeğe karşı duydukları değerlerde farklılık gösterir. Çalışan kadınların %46,3’ü meslek olarak görmezken, çalışmayan kadınların sadece %41,82’i meslek olarak görmemiştir.

“Öncelikleriniz nelerdir?” diye sorduğumda her iki katılımcı grubun çoğunluk olarak aileyi seçmesi değerlerinde benzerliği göstermektedir. Çalışmayan kadınlarda aile %67,27 iken, çalışan kadınlarda bu oran %39,09’dur. Dahası, çalışan kadının işine verdiği önem %1,82’i çıkarken hem aile hem iş seçeneğini bir arada seçme oranı %17,27 olarak ortaya çıkmaktadır.

“Evlilik öncesi flört” hakkında çalışan kadınların %48,2’si ve çalışmayan kadınların %61,8’i evliliği kutsamaktadır. Fakat çalışan kadının, “kişiler evlenmeden önce birbirini tanımalı” fikrini de %44,6 oranında benimsemiş olmaları birlikte yaşam konusundaki tercihlerinde farklılaşma olduğunu göstermektedir.

“Nikâhsız yaşam”, “evlilik öncesi flört” durumunun aynısıdır. Kişilere aynı soru farklı şekilde sorularak gerçek düşünceleri öğrenilmek istenmiştir. Çalışan kadınların bu durumu onaylama oranı %61 iken, çalışmayan kadınlarda ise oran %31,9’dur.

“Çocuk aldırma / kürtaja bakış” kısmında katılımcılar, kürtajın kabulüne yönelik bir benzerlik yaşarken, hangi şartlar altında kabul edilmesi konusunda fikir birliği edememişlerdir.

**Hipotez 3.** *Çalışan kadının çalışmayan kadına göre toplumsal değerinin fazlalığı hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

“Çalışmalarını / çalışmamalarını çevreleri nasıl karşılıyor?” sorusunu sorduğumda iki grubun katılımcıları da çevrelerinin bu durumdan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Çalışan kadına yönelik memnuniyet oranı %80,00 iken, çalışmayan kadında bu oran %61,82’dir.

“Karakteristik bir fark mı?” diye sorduğumda çalışan kadınların %80,00’i, çalışmayan kadınların ise %60,91’i farkın olduğunu belirtmiştir.

“Hangi kadın daha değerli?” diye açık uçlu soru yönelttikten sonra, elde edilen bulgular doğrultusunda çalışan kadının daha değerli olduğu yargısı ortaya çıktı. Dahası kadının değerliliğinin; ekonomik özgürlüğünde ve kişilerle kurduğu etkileşimde ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Çalışmayan kadının kendini değersiz görmesindeki en temel etmen ise, emeğinin ona para / söz hakkı / özgürlük getirmediğini düşündürmesidir.

“Evde son söz kime aittir?” diye sorduğumda çalışan kadınların %61,8 ve çalışmayan kadınların %40,9 eşiyile birlikte karar verdiklerini ifade ederlerken, geri kalanın ise geniş aile üyelerinin de sözünün geçtiğini ifade etmesi hâlâ ataerkil yapının varlığını koruduğuna işaret etmektedir.

“Fiziksel / sözel şiddette uğradın mı? Partnerin sana şiddet kullansa ne yaparsın? Şiddetin görüldüğü yer?” sorularını kişilere yönelterek kadının kamusal ve özel alandaki değerini görmek ve kadının bunlara nasıl tepki verdiğini tespit etmek temel gaye olmuştur. Bu bağlamda üç sorudan aldığım önemli bulgular şu şekildedir: İlk olarak çalışan ve çalışmayan kadın, sözel şiddeti şiddet olarak görmemektedirler. Bu durum iki sebepten kaynaklanır ya karşı cinsin kadın kimliğine bakışını yaratmada etkili olan anne rol modeli oldukça başarılıdır ya da kadın özel alanında yaşadığı sözel şiddetten farklı bir şiddet görmediği için durumu meşrulaştırma gereği hissetmemiştir. Hangi nedenden ötürü olursa olsun, kadının sözel şiddeti yok sayması cinsine yapılan şiddeti ortadan kaldırmamaktadır. Bilakis kendine yapılan şiddeti içselleştirmesi aslında kimliksel değerini düşürmektedir. Kadının görünmeyen sözel şiddet üzerinden değersizleştirilmesi adeta onun “atıl kalmasını” kanıtlar niteliktedir. Öte yandan kadın fiziksel şiddet konusunda oldukça tepkilidir. Çalışan kadınların %56,4’ü ve çalışmayan kadınların %31,8’i yasal yollara başvurarak hakkını aramaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki, kadın bedenine yönelik saldırılara karşı kendine savunmayı öğrenirken, zihnine ve duygularına yönelik saldırılara karşı gelmemektedir. Sözel şiddete karşı gelememe olayı çalışmayan kadında daha fazladır. Çünkü onun kimliği eşine bağlılık duygusunda şekillenmektedir.

**Hipotez 4.** *Toplumsal yönlendirme bağlamında çalışan / çalışmayan kadın hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

“Çalışan ya da çalışmayan kadın olmanızda kimler etkili?” sorusuna çalışan kadınların %33,64’ü ve çalışmayan kadınların %30,0’un ilk tercihi ben şikkı olmuştur. Dahası çalışmayan kadınlarda ikinci şık olarak %29,09’u doğrudan ya da dolaylı yoldan çevre faktörüne işaret etmektedir. Bu noktada çalışmayan kadının toplumsal yönlendirmeye çalışan kadına oranla daha fazla maruz kaldığı görülmektedir.

“Önemli karar alacağın zaman yakınlarının fikirlerini alır mısın?” sorusunda çalışan kadınların %41,8’i oransal anlamda çalışmayan kadına göre daha fazla çevre görüşü almaktadır. Her iki katılımcı grubun, çevre görüşünü önemsemesi toplumsal etkileşimlere duydukları ihtiyacı göstermektedir. Fakat son kararı verme noktasında çalışan kadının öncelik sırası kendi düşüncesiye, çalışmayan kadınlarda öncelik çevresidir. Son karar sorusu bizzat katılımcılara sorulmamakla beraber, yine soru bağlamında kendilerince ifade ettikleri cümlelerden elde edilen çıkarımdır.

“Coğrafya insanın kaderidir” ifadesinde tüm çalışan katılımcıların %79,2’si ve çalışmayan katılımcıların %69,2’si kadere katılmakla birlikte, kadere yükledikleri mana ise çok farklıdır. Çalışan kadın için kader negatif yüklü bir manadayken, çalışmayan kadın için pozitif yüklüdür. Yine saha çalışmalarında elde ettiğim bulgular neticesinde çalışan kadın başarısını, kendine mal ederken başarısızlığını kadere bağlamaktadır. Öte yandan, çalışmayan kadın ise başarısını ve mutluluğunu kadere bağlarken mutsuzluğunu da kişisel çabasıyla özdeşleştirmektedir.

“İnancı yaşama” noktasında çalışan kadınların %50’si ve çalışmayan kadınların %78,2’si dolaylı ya da doğrudan vesile olanın aile olduğunu belirterek hepsi bu noktada yönlendirmeye maruz kalmaktadır. Dahası, inancı etkileme noktasında çalışan kadınların %3,6’sı ve %42,7’si kitaplara ve kendisine bağlarken, bu oran çalışmayan kadınlarda %19,1’i sadece kendisini ifade etmiştir ve eğitim sürecini işin içine dâhil etmemiştir.

“Partnerinle tanışmana kim vesile oldu?” sorusuna çalışan kadınların %27,3’ü iş, %13,6’sı okul, %30’u yakın arkadaş ve %5,5’i aktivite gibi etkileşimin yoğun olduğu alanlarda partnerini bulduklarını belirtirken, çalışmayan kadın için durum; %44,5’i görücü usulü, %22,7’si arkadaş çevresi ekseninde partnerini bulmuştur.

“Nikâhınız var mı? Daha önce birlikteliğiniz oldu mu? Kaç yaşınızda evlendiniz?” soruları aslında birlikte yaşam ve resmi yaşam şekline yönelik bakış açılarını göstermektedir. Bilindiği üzere ataerkil düzende evlilik kurumunun gerekliliği vurgulanmaktadır. Dahası, cinsel özgürlüğün kontrolü için de evlilik kurumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan hareketle, elde edilen bulgular sonucu denilebilir ki; çalışan kadınlar birlikte yaşama ve farklı zaman dilimlerinde farklı erkeklerle birlikte olmayı tercih ederken, çalışmayan kadın ise evliliği tercih etmektedir ve tek eşlilikten yanadır. Resmi yaşamı seçen kadının toplumsal yönlendirmeye maruz kaldığı görülmektedir. Ayrıca, kadınların evlenme ya da evlenmeme, hangi yaşta birlikte olma ya da olamama tercihleri de sembolik etkileşimciliğe bağlıdır. Kadın için hangisi daha etkiliyse hayatını ona göre şekillendirmektedir. Sonuç olarak, kadınların önceliklerinde evlilik faktörünün sıralaması değişse de salt kurumun varlığına karşı olumsuz söylem söz konusu değildir.

“İlişkiyi yürütmeme halinde ne yaparsın? Ya da neden ayrılmazsın?” soruları üzerinden anlaşıldığı üzere, çalışan kadının ekonomik özgürlüğü erkeğine duyduğu maddi bağımlılığı yok ettiği için kadın sorun olduğu zaman terk etme eylemini, çalışmayan kadına göre daha fazla tercih etmektedir. Yani, çalışan kadın için önceliği kendisiyken, çalışmayan kadın için öncelik ailesi, çevresi ve çocuklarıdır.

“Seyahate çıkar mısınız?” sorusu katılımcı gruplara farklı şekilde sorulmuştur. Çalışan kadına sıklığı, çalışmayan kadına da nereye gidildiği sorulmuştur. Bu durum kasti yapılmış olmakla beraber elde edilen bulgular göstermektedir ki; çalışmayan kadınların %50’sinden fazlası ailesi olmadan bir yere gitmezken geri kalanı ise genelde akraba ziyaretine giderken, çalışan kadınlar ise seyahate %60,92’i oranında çıktığını ifade etmiştir.

**Hipotez 5.** *Toplumsal kimlik oluşumunda sosyo-kültürel unsurların etki oranı hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

“Aylık gelir düzeyi/mülk” sorularında gruplar arasında bir fark çıkmamıştır. Çünkü çalışmayan kadın ekonomik kimliğini erkeğine bağımlı olarak geliştirmiştir. Öte taraftan, çalışan kadının mülk / gelir düzeyi hususunda

sadece kendi kazandığını gösteren şıkları tercih etmeleri, ekonomik kimliğini kendi kendine oluşturmaya başladığını göstermektedir.

“Ev işlerini kim yapıyor” sorusuna çalışan kadınların %32,7’si ve çalışmayan kadınların %60,9’u ben şikkını tercih etmiştir. Oransal bağlamda, kadınlar arasında kamusal ya da özel alanda bulunmalarından kaynaklanan kimliksel farkın kültürel ev kadını rolünde bir değişim yaratmadığı görülmekte, ev işi görevi kadınla iliştilirilmiştir.

“Kişisel zaman kullanım süresi, yaptıklarına dair” sorusu açık uçlu bir soruydu. Çalışan kadınların %74,5’i ve çalışmayan kadınların %63,6’sı kişisel zaman ayırdığı görülmüştür. Fakat bu zamanı nasıl değerlendirdikleri konusunda çalışan kadın; kişisel bakım, kültürel faaliyetler olarak cevaplandırırken, çalışmayan kadın ise; kişisel bakım ve ailenin temel ihtiyaçlarını karşılaması şeklinde ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, kadının tercihlerinde sosyo-kültürel unsurların ağırlığı söz konusudur. Eğitim, ekonomi ve kültür kadının kişisel zamanını nasıl geçireceğini etkilemektedir.

“İnancı yerine getirme biçimi” konusunda, kadınlarda dini yaşama ritüeli yoğun olduğu gözlenmiştir ki bu oran çalışan kadında %64,5 iken, çalışmayan kadında %57,3’tür.

**Hipotez 6.** *Eğitim unsurunun çalışma hayatına katılım bağlamında etkisi hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

Araştırmada genç ve olgun nüfus oranı çalışan kadınlarda %88,18 iken, çalışmayan kadınlarda oran %70,91’dir. Ve kentsel bölgede doğanların, eğitim sürecine dâhil olmalarıyla birlikte daha az evlilik ve daha fazla kariyer odaklı oldukları görülmüştür. Çalışan kadınların %56,36’sı evli ve yine %60,9’u lisans eğitimi almaktadır. Çalışmayan kadınlarda ise evlenme oranı % 70,91 iken sadece % 26,4’ü lisans eğitimi almıştır. Dahası, anne ve babanın eğitim durumu da kadınların okumalarını ve iş hayatına katılmalarını etkilemiştir. Anne ve babadan kaynaklanan rol model, kadının hayatını şekillendirmesinde önem teşkil etmektedir.

“Yabancı dil” fark yaratmamıştır. Çünkü Doğulu kadınlar Kürtçeyi yabancı dil olarak düşündükleri için bu soruya “yabancı dilim var” demiştir.

“Okuma ve etkinliğe katılmaya” yönelik eğitimli kadınların daha fazla zaman harcadıkları görülmüştür ki istatistiksel açıdan oransal dağılım şu şekildedir; çalışan kadınların %77,2’si kitap okurken ve %76,3’ü çeşitli aktivitelere katılmaktadır. Öte yandan çalışmayan kadınların %43,7’si kitap okurken, %40,92’si aktivitelere katılım sağlamaktadır.

**Hipotez 7.** *Çalışan / çalışmayan kadının kimliğinde belirleyici olan faktörler hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

Kadın kimliğini belirleme doğrultusunda etkili olan faktörlerinin kıyaslanması bütün soruları kapsamaktadır. Elde edilen bulgular sonucu denilebilir ki; çalışan kadın kimliğini özgürlük, eğitim, ekonomi ekseninde şekillendirirken, çalışmayan kadın ise; etnik yapılanma, aile, din, kültür ve cinsellik bağlamında kimliğini oluşturduğu saptanmıştır.

**Hipotez 8.** *Cinsiyet kavramına yönelik bakış açıları hipotezine denk gelen sorular ve sorulardan elde edilen veriler*

İstatistiksel açıdan kadına yönelik davranışlarda farkın olduğu saptanmıştır. Dahası çalışan kadınların %90,9’u ve çalışmayan kadınların %85,5’i cinsiyet ayrımcılığının olduğunu belirtirken, cinsiyet eşitliği hususunda çalışan kadınların %28,2’si ve çalışmayan kadınların %49,5’i var demiştir. Ayrıca, kadınların eşitlik ya da eşitsizliğin nerede olabileceği konusunda net şekilde kamusal alanda yahut özel alanda vardır diyemeyişleri cinsiyet konusuna hâkim olmadıklarını göstermektedir. Dahası sözel şiddet noktasında da bilinçsiz oldukları saptanmıştır. Bu durumda kadınların sadece fiziksel şiddete tepki gösterdikleri anlaşılmıştır.

“Annelere sağlanan izin ve koşullara” yönelik düşüncelerini sorduğumuzda çalışan kadınların %90’lık bir oran koşulların yetersizliğine vurgu yapmıştır. Yani, kamusal alanda kadının annelik vasfından ötürü sahip olması gereken hakların yetersizliği diğer çalışmadan kaynaklanan haklara göre ikincil konuma denk gelmektedir.

## **Tartışma**

Son dönemlerde, kadın üzerine yapılan çalışmaların çoğalmasıyla birlikte, çalışmalarda niteliksel açıdan genelde kapitalist sistem üzerinde durulmuştur. Kadının emeği ve emekten doğan kimliğin evrensel zeminde

irdelenmesi açısından kapitalist düzene yönelmek zorunlu olmakla birlikte, çözüm noktasında yer yer yeterli gelmemektedir. Bu nedenle sosyo-kültürel unsurlara da odaklanmak gerekmektedir. Ayrıca, sosyo-kültürel unsurların fazla irdelenmemiş olmasının en önemli sebebi de toplumdan topluma değişebilir olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın özgün değeri konunun güncel olarak bizim bilebildiğimiz kadar bakir ve işlenmemiş oluşudur.

Türk toplumunda çalışan ve çalışmayan kadınların yaşadıkları problemler ile dünyanın bir başka bölgesinde yaşayan çalışan ve çalışmayan kadınların sorunlarında yer yer benzerlikler taşımakla birlikte, kültürün *sui generis* olmasından dolayı Türkiye'deki kadının sorunları da Türkiye'ye özgüdür. Örneğin ataerkil hegemonyanın, kadını ikincil ediyor oluşu yahut kapitalist sistemin kadını bir meta olarak görmesi bir bakıma evrensel husus olarak benzerliğe işaret etse de töre cinayetleri gibi olaylar Doğu'ya has iken, Afrika ve Ortadoğu'da kadın sünneti de söz konusudur. Bu nedenle tezde, kapitalist düzenin ya da ataerkilin etkisinden ziyade sosyo-kültürel unsurlar bağlamında kadın kimliği ve problemleri incelenerek, kadın üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlanmak istenmiştir.

Araştırma kapsamında, çalışan ve çalışmayan kadınların kimliksel aitlikleri veya sahiplikleri noktasında günlük hayatlarını neye göre şekillendirdikleri, dahası "ben kimim?" sorunsalı üzerine verdikleri cevaplarda hangi sosyo-kültürel etmenin etki oranının daha fazla olduğunu saptanmak istenmiştir. Yapılan çalışma neticesinde elde edilen bulgular göstermektedir ki, çalışmayan kadınlar kimliğe ait iken, çalışan kadınlar ise kimliğe sahip olmaktadır. Bunun haricinde, sosyo-kültürel etmenler her iki kadın grubu da etkilenmektedir. Lakin etkilenme oranı çalışan kadında ve çalışmayan kadında fark yaratmıştır. Dahası, hayatlarıyla ilgili önemli kararları verme mercileri noktasında da fark vardır. Çalışan kadın için ilk seçenek kendisiyken, çalışmayan kadın için çevresidir. Sosyo-kültürel bağlamda etkilenme oranlarındaki farklılıklar şu şekilde sıralanabilir;

Feminist ideoloji kadının kamusal alandaki görüngüsünün azlığını eril tahakkümün ve eril dilin neden olduğunu belirtmiştir. Lakin sosyo-kültürel unsurların etkisi göz ardı edilmiştir. Elde edilen bulgulardan anlaşıldığı üzere, eğitim ve işe katılım tek bir eğri üzerinden hareket etmektedir.

Yani kadının eğitim seviyesinin yükselmesi demek aynı zamanda kamusal alana katılım oranının da artmasını ifade etmektedir. Kamusal alanda görünmesiyle birlikte kadın kendisine “iş kadını kimliğini” sağlamıştır. Çalışmayan kadın ise kamusal kimlikten yoksun kalmıştır. Bütün bunlar haricinde, çalışan kadının kimliksel krizleri çalışmayan kadına oranla daha fazladır ve kimliksel krizi aşma noktasında ise; çalışan kadın çalışmayan kadına nazaran daha başarılıdır. Bu başarıda kilit noktalar ise, ekonomik özgürlük ve bireysel farkındalıktır.

Ekonomi ve kadın başlığı altında, “gelir ve mülklerine dair” soru yönelttiğimizde çalışmayan kadın kimliğini erkeğiyle özdeşleştirmekte, çalışan kadın ise soruya kendisiyle ilintili şekilde cevap vermiştir. Sosyo-kültürel bağlamda etkilenme iki şekilde olmuştur. Bir yandan mülke sahip olma yönündeki bakış açılarında öte yandan ekonomik özgürlük kapsamında etkilenme düzeyinde farklılığın meydana geldiği görülmüştür. Feminist ideolojiye göre, kadının özgürleşmesi ve erkeğe bağımlı olmadan kendini var edebilmesi, kadının kamusal alanda daha fazla görünmesiyle birlikte çözüme kavuşacağı ön görülmüştür. Yani, kadın kamusal alanda bulundukça para kazanarak kendi kimliğini yaratacak, özgür olacaktır. Fakat yapılan analiz sonucu ekonomik kimliğin, kadının sadece kamusal alanda bulunmasıyla birlikte yaratılma durumunun söz konusu olamayacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kadınlar arasında meydana gelen ekonomik kimliğindeki olası farklılıklara sebep olan durum paranın miktarından ziyade parayı kullanma özgürlüğüyle ilintilenmiştir. Bu durum kapitalist düzende sürekli lanse edilen zengin-fakir ayrımının aksine, sosyo-kültürel etmenler çerçevesinde kadın kimliği; parayı özgürce kullanabilen ile parayı özgürce kullanamayan şeklinde ayırmıştır.

“Kendisi ile öteki kadınları kimliksel tanımlama ve karakteristik özellik ayrımı” noktasında “cinsiyet ve kadın” sorunsalı üzerinde farklı düşünceleri benimsedikleri görülmektedir. Çalışan kadınlar genellikle bireysel ve kişisel kimliğinde farklılığı yaşarken, çalışmayan kadınlar ise kimliğinde aynılığı yaşamaktadır. Bu durum, Berger ve Luckmann’ın (2008) ifade ettiği asli ve tali toplumsallaşma süreçlerindeki kimliksel içselleştirmenin izdüşümü olarak, kadını tanımlama noktasındaki farklılığı yaratmıştır ve nesilden nesile aktarılmıştır. Yani evrensel cinsiyet tanımlarının lanse ettiği ayrıştırmalardan ziyade daha çok toplumsallaşmaya özgü ayrıştırmalar



mevcuttur. Bu durumun en güzel örnekleri ise atasözlerimizde fazlasıyla yer almaktadır.

“Mesleki değer” hususunda katılımcılar çalışan kadının daha değerli olduğu kanaatinde dirler. Bunun sebebi olarak, ekonomik özgürlüğe ve emeğe işaret etmektedirler. Tabi bu konuda Karl Marks (2013), emeğin değersizliğini kapitalist düzenin esasında var olan “emeğe yabancılaşma” olgusunda ifade etse de, Türk kadının “statüsü ve toplumdaki değeri yahut değersizliği” emeğinden ziyade toplumla kurduğu maddi ve manevi ilişkilerin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kişisel gelişim” kadının ekonomik durumu, aile yapısı, eğitimiyle bağlantılı olup, her iki katılımcı grubu da hemen hemen aynı düzeyde zaman harcadıkları görülmektedir. Lakin kişisel gelişim kavramını anlamlandırma ve yaşama noktasındaki fark Türk sosyo-kültürüne özgü olduğu görülmüştür. Sözelimi, çalışmayan kadınların kişisel zamanı değerlendirme süreci kısmen de olsa hanenin temel ihtiyaçlarını karşılama ya da çocukları eğlendirmek için yapılan çeşitli aktivitelere katılım ile sınırlı kalmıştır.

“Kader, inanç ve ilişki” noktasında kadınlar sosyo-kültürel yapıdan farklı düzeyde etkilendikleri saptanmıştır. Bu bağlamda; çalışan ve çalışmayan kadınların hayatındaki değişimlere ve yeniliklere benzer şekilde açık oldukları fakat toplumsal yönlendirmeye fazlasıyla maruz kalan kadının harekete geçme sürecinde ötekilerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Toplumsal yönlendirmenin çalışan ve çalışmayan ayrımı net bir şekilde yapamayışı Batıdaki kadın hareketlerindeki toplumsal yönlendirmeden farklı olduğunu göstermektedir.

“Geleneksel kadın - erkek ilişkileri ve modern kadın - erkek ilişkileri” noktasında lanse edilen “resmi yaşam ve birlikte yaşam” yönelik kadınların tavırları cinsiyet tanımı üzerinden şekillenmiştir. Tabi bu noktada çalışan kadın birlikte yaşamı belli sınırlar çerçevesinde kabul ederken, çalışmayan kadın bu durumu benimsememektedir. En nihayetinde her iki katılımcı grubu da tasvip ettikleri bakış açılarına göre kimliklerini yapılandırmıştır. Dahası, bir taraftan çalışan kadının belli sınırlar dâhilinde kabul ettiği birlikte yaşamın çerçevesi geleneksel Türk toplumundaki evlilik hayatına

benzer değerleri taşımakla birlikte öte yandan resmi evlilik yaşantısındaki değerler sosyo-kültürümüze özgüdür. Dolayısıyla, Batı’da yaşanan ilişki ile Türk toplumunda yaşanan ilişkide farklılık söz konusudur ve bu farklılıklarda var olduğu söylenen sorunların feminist kuramın dillendirdiği evrensel payda da işlenmesi noktasındaki yetersizliği açığa çıkarmaktadır.

Özellikle Bora Aksu’yla birlikte akademik literatürde “şiddet, cinsiyet ayrımcılığı ya da eşitliği” kapsamında makaleler bulunmaktadır. Lakin analizler sonucu anlaşıldığı üzere, kadınların cinsiyet kavramına yönelik tutumları literatürde bahsi geçtiği halinden kısmen de olsa farklıdır. Bu bilgiler haricinde kendilerine özgü bir bilgiye sahip olmaları onları ortak bir payda da birleştirmiş olsa da, şiddetin gerçekliği ve yaşanılabilirlik düzeyinde hatta “ayrımcılık ile eşitliğin” bulunduğu yerlerin belirlenmesi hususunda farklı görüşlere sahip oldukları saptanmıştır. Farklılığa sebep olan ise sosyo-kültürel unsurlardan başka bir şey değildir. Dahası, fiziksel ve sözel şiddeti yorumlama noktasında da yine Türk kadınına özgü olduğu anlaşılmaktadır ve şiddete yönelik çözüm süreci de “bağışlama, yok sayma, kişisel çaba ve kısmen de olsa devlet mercileri” üzerinden şekillenmektedir.

Etnik köken, eğitim, ekonomi, cinsiyet, kültür, toplum, din gibi sosyo-kültürel unsurların kadın kimliğini ve kimliğinden doğan sorunları farklılık üzerine şekillendirdiği görüldüğü üzere çıkan bulgular sonucu netlik kazanmıştır. En nihayetinde kadın sorunu evrensel gerçekler noktasında ele alınması ortak söylemlerden doğan kadın hareketlerinin ivme kazanmasını sağlarken, çözüm noktasında yerelliğe dönülmesi kadın sorunlarındaki başarıların çoğalmasında da beraberinde getirecektir. Bu konuda yapılabilecekler öneriler kısmında yer almaktadır.

## **Öneriler**

Araştırma sürecinin ilk aşamasından itibaren, feminist söylemlerin ve kapitalist düzenin betimlediği kimliksel kadın profilinin evrensel meşruluğunu kabul etmekle beraber, Türkiye’de yaşayan kadınların sahip ya da ait oldukları kimlik profillerin kanaatimizce yerel sosyo-kültürel unsurlar ile birlikte şekillendiğini görmekteyiz. Bu nedenle kadın - kız ayrımından ziyade çalışan - çalışmayan kadın üzerinden kimlik profillerini inceleyip tek bir kadın kimliğinin var olup / olamayacağını dikkat

edilmiştir. Yapılan analizler ışığında görülmektedir ki, bütün kadınlar sosyo-kültürel unsurlardan etkilenmektedir, fakat etkilenme çizelgesinde önemli farklılıkların olduğunu saptanmıştır. Dolayısıyla farklılıklar bize tek bir kadın kimliğinin şu an için mümkün olmadığını göstermektedir. Sosyo-kültürel farklılıkların en aza indirgenebilmesi ve en nihayetinde tek bir kadın kimliğinden bahsedilebilmesi için toplum ve kurumlar tarafından çeşitli yaptırımların yapılması gerekmektedir. Tabii bu noktada, tek bir kadın kimliğinden bahsediyor oluşumuz “tek tip insan modeline” referans etmemektedir. Bilakis, araştırma sürecinde bahsi geçen tek bir kadın kimliğinden kast edilen, kadın kimliğine yapılan ayrımcılığın önlenmesi için gerekli olduğunu düşündüğümüz bir varsayımdır. O halde, farkın önlenmesi adına yapılabilecekleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

Freud (2018), kadının entelektüel konumunun aşağıda olmasını cinsel baskıya bağlasa da, aynı zamanda bu durum eğitim sürecine dâhil olmayla da ilintilidir. Daha önceki sayfalarda elde edilen verilerden hareketle okumuş kadınların kamusal alanda daha fazla yer alma çabası içerisinde olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla öncelikle, eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalı ve buna bağlı olarak tüm kadınların kamusal alanda istihdam edilmesi sağlanarak “iş kadını kimliğine” ulaşmaları hedeflenmelidir.

Kadının ekonomik özgürlüğe yani parayı kullanma özgürlüğüne sahip olması sağlanarak erkeğine bağımlılığı bertaraf edilmelidir. Böylesi bir başarı erkeklerin ekonomik kimliğinin şekillenmesi ve ekonomiden doğan hakların netleşmesi için de önem teşkil etmektedir.

Atasözleri ve deyimlerdeki kimi zaman ataerkil söylemden kalan olumsuz anlamlar toplumun zihinsel sürecinden silinerek olumlu anlamlar yüklenilmelidir. Dahası, kadının tanımı ve kimliği yeniden yapılanmalıdır. Bu da elbette kadının örnek teşkil ettiği veya edeceği sosyal statülerde aldığı rollerle ilintili olduğundan, olumlamlar daha çok dillendirilmelidir.

“Kadının statüsü ve toplumdaki değerine” yönelik asli ve tali toplumsallaşma düzeylerindeki söylemsel ve eylemsel yaptırımlardaki farklılıklar içselleştirme sürecinde yok edilerek dişil tahakküme özgü kadınsal adab-ı muaşeretler oluşturulmalı ve kadının her yerde aynı değeri görmesi sağlanmalıdır.

“Kişisel gelişime bakış konusunda” kadınların öteki kişilerle yaptığı etkileşimlerinde “vicdan ve kurban olma bilincinden” sıyrılarak, sadece sevgi bağlamında ilişkilerini şekillendirmesi gerekmektedir. Bu noktada John Stuart Mill’in de (2016) ifade ettiği gibi, kadınların kendini feda etmek üzere doğduğu ve yaratıldığı önermesi erkek ve kadına eril dilde öğretildiği sürece kadının kendini feda etmeye yönelik tavrı son bulmayacaktır. Bu nedenle, toplumdaki kadın ve erkeğin rolleri yeniden düzenlenmeli ve 7/24 çalışan kadına boş zaman algısı yaratılarak kişisel gelişimi için kendisini kimseye kurban etmeden bir şeyler yapması gerektiği öğretilmelidir.

“Kader, inanç gelenek-görenek, örf-adet” gibi tüm manevi ve maddi etkileşimler bağlamında kadının atıl kalması yani pasif dışı bırakılması önlenmelidir. Dahası, kişisel başarısı ya da başarısızlık noktasında bireysel çaba ön planda tutulmalıdır. Yani, bu konuda toplumun etkisi en düşük seviyede olmalıdır.

“Resmi yaşam ya da birlikte yaşam” konusundan hareketle ilk olarak “kadın, kadının düşmanıdır!” söyleminden birey ve toplum kaçınmalıdır. Dahası, kadının ötekilerden oluşan kimlikleri tanınmasına zemin hazırlanmalı ve bir erkek ile kuracağı etkileşimin boyutundaki toplumsal baskıyı, evde kaldım korkusunu, ailenin yok olacağı düşüncesini ve cinsel doyumsuzluktan kaynaklanan yokluk ya da varlık ekseninde sadece sevgi çerçevesinde yapılması sağlanmalıdır.

Bilindiği üzere, Bora Aksu (2011) cinsiyeti tanımlarken biyolojik ve toplumsal diye ikiye ayırmıştı. Biyolojik cinsiyet türlerin ayrışması için gerekliken, toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkeklik arasında bir ayrımcılığa neden olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, ayrımcılık kendisini genelde şiddet unsurunda göstermektedir. Bu nedenle, kadın bedenine, zihnine, ruhuna, kalbine yönelik yapılacak her türlü sözel ve fiziki şiddet konusunda tüm kadınlar ve erkekler bilinçlendirilmeli, dahası bu konudaki tüm olumsuz yaptırımlara karşı mücadele edilmelidir.

Tüm bu öneriler ve daha önce yapılmış olan akademik çalışmalar hatta ilerisinde yapılacak olan çalışmalardaki önermelerden çıkarılabilecek en temel kanı ise; aslında çözümün toplumun bilinç düzeyiyle ilintili olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türk toplumu olarak tüm bu ayrımların

ötesinde bütüncül kimliğimizi birleştirecek ilerici adımlar atarak, “ben kimim?” sorunsalı üzerine kimliğimizi “ötekilerden farklı olduğumuz” kısımlar üzerinden inşa ederken, bu süreci “ben ötekenden üstünüm” algısıyla bertaraf ederek bu sayede farklılıkların ayrıştırmalara sebep olması önlenmelidir.

### Kaynakça

Aksu, B. (2011). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*, (Der. K.Çayır ve M. A. Ceyhan). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları <http://secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf>, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018.

Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası, Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Vefa Saygın Ögütle Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 16, (Özel Sayı 1): 108-114, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/107207>, Erişim Tarihi: 15 Mart 2018.

Bocutoğlu, E. (2015/1). İbn-i Haldun Ve Adam Smith’in İş Bölümü Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2015/1, Cilt 4, Yıl 4, Sayı 8, 8-25, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hakisderg/article/view/5000150945/5000137013>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019.

Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, Muğla Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Bölümü, Çalışma ve Toplum, 2009/2, <http://calismatoplum.org/sayi21/atilgan.pdf>, Erişim Tarihi: 04 Aralık 2018.

Demirgöz, B. M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış, *Kashed*, 2014, 1(1): 15-28, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/207491>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019.

Doğanay, H., Şahin, F. ve Özdemir, Ü. (2007). Feminist Coğrafya ve Kadın Göçmenler, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 12, Sayı 17, 7-16, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/26868> Erişim Tarihi: 18 Şubat 2019.

- Freud, S. (2018). *Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi* (3.baskı). ( Elif Yıldırım Çev.) İstanbul: Oda Yayınları Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Hooks, B. (2014). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika* (3.baskı). (Ece Aydın& Berna Kurt& Şirin Özgün & Aysel Yıldırım, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- Kaval, M. (2016). İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi, *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 55, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383350>, Erişim Tarihi: 05 Ocak 2019
- Kayadibi, F. (2011). *Kadın Eğitiminin Önemi ve Kalkınmadaki Rolü*, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/101022>, Erişim Tarihi: 14 Kasım 2018.
- Marks, K. (2013). *Yabancılaşma*, (5.baskı). (Barışta Erdost Derleyen) Ankara: Sol Yayınları, [https://media.turuz.com/her\\_konu-2019-7/6168-Yabancilash-ma-Karl\\_Marks-2013-208s.pdf](https://media.turuz.com/her_konu-2019-7/6168-Yabancilash-ma-Karl_Marks-2013-208s.pdf), Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.
- Mill, S. J. (2016). *Kadınların Özgürleşmesi* (1.baskı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Serel, H. ve Özdemir, S. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Eylül 2017, Cilt 15, Sayı 3, ss. 132-148, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/368738>, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2019.